

Herkül Millas

26.03.2015

AGOS

Geçenlerde sayın Markar Esayan'ın bir yazısını okurken (3.2.2015) bir déjà vue duygusu yaşadım: ben bu görüşü daha eskiden de duymuştum! Şu cümlelerdi ilgimi çeken. "Standart sapması yüksek bir lider olarak farklı davranabilmesi, rakiplerini iyi çözmüş olması, zamanında ve gerekli kritik kararları alabilmesi ve halkın artan oranda verdiği destek ile Erdoğan'ın üzerinde güç birikti. Bu birikimin ... mümkün olabilmesinin, Erdoğan'ın hikâyesinin geniş halk kitlelerinin hikâyesi ile örtüşmesinden kaynaklandığını görmek lazım. Bu aslında bir kader birliğini ima etti. 23 milyon insan artan oranlarda kendi kaderini Erdoğan ile özdeşleştirdi... Bu güç, Erdoğan'a emanet edilmiş ise de, halkın toplam değişim enerjisidir. Erdoğan buna vekâlet etmektedir."

Siyaset bilimi derslerinde bu konuda bir şeyler okumuştum. Aklıma onlar geldi. Görüşlerini otoriter rejimlere karşı geliştirmiş olan J.J. Rousseau "genel irade" (volonté générale) kavramını demokratik rejimlerin bir özelliği olarak dile getirmişti. Buna göre vatandaşlar, seçtikleri temsilciler aracılığıyla yasaları ve yöneticilerini kararlaştırırlar ve onlara kendi özgür iradeleriyle

boyun eğerek özgür yaşarlar. Bu görüşe göre özgürlükler alanında bir çelişki yoktur: “boyun eğme” aslında genel iradeye ve dolayısıyla “kendi” iradesine uymak anlamındadır.

Ama bu görüşlere zamanla eleştiriler yöneltildi. En başta teorik nedenler yüzünden. B. Constant ve F. Hegel birilerine devredilen “genel irade”, genel bir biat ve vesayet durumuna neden olacak dediler. Ama zamanla pratik sorunlar da doğdu. Pek çok ülkede, halkı ve “genel irade”yi temsil ettiğini iddia eden otoriter liderler çıktı. Max Weber bunlara “karizmatik lider” de demiştir. En klasik örnekler, herkesin bildiği Mussolini, Hitler, Stalin, Franco, Mao gibi liderlerdi. J. Talmon ve C. Popper bir lidere devredilen egemenliğin “demokratik bir mutlakıyeti” ve çoğunluk diktasını doğuracağını yazdı. B. Russell bu tür görüşlerin halk ile lider arasında mistik bir ilişki algısını mümkün kıldığını ve giderek seçimleri de artık gereksiz kılabileceğini savundu.

Yani siyaset bilimi derslerinde benim okuduklarım oldukça karmaşık durumlardı. Hocalarım bana, bir liderin seçilmesi, sevilmesi ve desteklemesiyle işin bitmediğini anlattı. Öğrencilik yıllarımda öğrendiğim, liderin halk ile özdeşleşmesi durumunda da bazı sıkıntıların baş gösterdiğiydi. Siyaset biliminde “cult of personality” denen ve liderleri yücelten aşırı övgü örnekleri, bu tür görüşlerin Avrupa’da çok yaygın olduğu yıllarda doğal olarak Türkiye’de de yaşandı. Bunu en güzel biçimde bize gösteren o yıllarda kullanılan okul kitaplarıdır. Bu kitaplarda yeni kuşağa ne tür bir anlayışın aşılması istediğini açıkça görüyoruz. 1931 tarihli Tarih IV kitabından birkaç cümle aktarıyorum.

“Mustafa Kemal, ruhu, ruhunun emsalsiz melekeleri, dehası, iradesi, metaneti, hasılı bütün manevi şahsiyeti ile Büyük Türk Milletini şahsında tecessüm ettirir” (s. 133). Bu okul kitabına göre gençler de şöyle diyorlar: “Siz bizden ne isterseniz isteyiniz, ona hazırız. Eğer gösterdiğiniz yol üzerinde bir lahza tereddüt eder ve geriye gidersek, milletimizin vebali üzerimizde olsun, siz bizim örneğimizsiniz, reisimizsiniz” (s. 232). Halk ise bağlılığını gösterir: “her işaretinin millet için bir emir sayıldığına dair teminatla mukabele edildi.” (s. 237).

Yani ülkede lidere sevgi ve güvenle bağlı olma kültürü eskidir. Ancak birileri için bu olumlu bir durumken, ilginçtir, bende bazı tereddütler doğuruyor. Güçlü bir kişinin, “halkın toplam değişim enerjisinin ve kaderinin vekili” sayılması bana biraz soyut ve hatta mistik geliyor. Modern demokratik rejimlerde böyle bir söylemin kullanabileceğini tahayyül edemiyorum. Bu söylem bana, artık geride bırakılmış toplumsal durumları ve o eski dönemlerde yaşanmış heyecanları hatırlatıyor.

Böyle bir söylemin iki zararlı yanını görüyorum. Seçmene ve genel olarak halka yanlış ve

çağdışı bir mesaj verir gibidir: Halkın kaderinin bir insanla özdeşleşmesi, halk gücünün bir kişi tarafından ifade edilmesidir. Bu, halk/yönetim ilişkilerini yanlış bir temelde düşünülmesi demektir. 1930'lardaki okul kitaplarının yapmak istediği de buydu. Bu özel bir anlayış, inanç ve ideolojidir. Bunu övmek ve meşrulaştırmak çağımızda hayırlı olmaz görüşümdedir.

Ama bu söylem yöneticilere de yanlış bir mesaj verir gibidir: tek adam yönetimini meşrulaştıran bir görüştür. Bu tür görüşleri duyan ve okuyan yöneticilerin aklına yanlış fikirler gelebilir. Giderek "genel iradenin" kendilerinde yer bulduğuna, halkın genel olarak "vekili" olduklarına bile inanabilirler. Yani alçak gönüllü ve gerçekçi olan bir kimse zamanla, bu tür görüşlerin etkisinde kalarak, kötü anlamda "karizmatik" oluverir. Bundan dolayı tersini söylemek ve çağdaş sağlıklı yönetici/seçmen ilişkisini hatırlatmak daha yararlıdır.

Bir kişinin tek başına genel iradeyi vesayeti altına aldığını savunanların "tek adam" yönetimini istediklerini ima etmiyorum. Günümüzde hiç kimse böyle bir yönetimi zaten resmen savunmuyor. Demeye çalıştığım, Türkiye gibi parlamenter yönetimin toplum içinde henüz kökleşmediği ülkelerde ve yakın tarihe kadar padişahın "tek adama" uzanan yönetimlerin egemen olduğu toplumlarda kişiye ağırlık veren liderlik anlayışının kötü ve zararlı bir miras olarak algılarda yaşadığıdır. Bu geri ve aldatıcı anlayışı besleyecek ve güçlendirecek söylemlerin uzun sürede çok zararlı olduklarını söylemeye çalışıyorum. Şu an vurgulanması gereken, tek lideri yücelten, ona normal bir insanın üstünde yetenekler yakıştıran söylemlerin zararlı olduğudur.